

בית מידות

צבי לוז

שוב סרה אלינו הערב, וכשנכנסה חייכה. כמדומני, זיוה מעולם לא הזמינה אותה. אבל זיוה לא תאמר דבר. וזו לא תאריך לשבת — זאת אני יודע. ואז אוכל לשוב אל ספרי ועבודתי. אך בינתיים יפה לי יותר לשתות את הקפה שלי בין זיוה ובין הנערה. פטפוטיה אינם משנים כלום. אינני מקשיב. אני נינוח, שומע ברגע זה את הרעש השווה, השכוח, המטפס עשר קומות עד חלונותינו. כמו רוח. כמו הרוח הסתווית המזרחית בעמק שלנו. זיוה רומזת לי. אינני נרמז. הקפה השחור בנוסח ישראלי מעורר. איש לפי דרכו עושה משהו. זיוה מתנערת משתיקתה, מרוקנת מאפרות ופותחת את החלון לאוורור. אני נתלה ברעש שגבר ומביט בנערה. הבטה כזו אין בה כל רע. והנערה קמה ממש ברגע שצפיתי.

להיכן תצא ותלך בצאתה מכאן. ערב אחד, במקרה בלבד, דימיתי לראותה עם מישהו, יורדים בתחנת התחתית ברציף למורד-העיר. אינני חושש שיחשדוני שעקבתי אחריה, הלא יצאתי אז עם זיוה אשתי לבלות לילה באורות בני-יורק. בכל אשר היינו באותו לילה ארוך לא נראתה נערה שיכלה להידמות לה. את זיוה לא שאלתי אם הבחינה במישהו כשעלינו מתחנת הרכבת התחתית. סוף השנה. חבילותינו ארוזות. עלי לעבוד בלילות ולגמור מה שהזנחתי עת ארוכה. אורות הכרך מנצנצים מרחוק. זה הדבר, לילות כפשוטם, לילות שהם לילה, אין בני-יורק. הערב המתארך עד שחר בדמדומים מוארים, גוזל את המנוחה. שאלה טיפשית: האם עוד מבקשים בני-יורק דממות, חשיכות, לחשים, או צרצרים באפילה. משום-מה גם קשורה השאלה בנערה שיצאה, וזה טיפשי שבעתיים אחרי שנודע לנו מה שנודע לנו ואנחנו נוהגים כאילו לא נודע דבר. זיוה, מה שהיא יודעת, היא יודעת בשתיקה. נערה סרה אלינו, עכשיו עמדה ויצאה. ובכן, שלום! כשאני יושב אל שולחני, כבר השיגה המעלית את אולם הכניסה. במבוא מחייך נערה-בית חיוך של הבנה.

פעם בכניסה נתקלנו בנערה זהובה. עמוסה קופסות קרטון ומלתחה התלבטה בדלת-המעלית. הדלת נסגרה על פניה. זיוה אחזה בדלת ואני תמכתי במלתחה. בסמיכות כזו היה קשה שלא לנעוץ עין בשמלתה הירוקה, נדיבת המחשוף. הגב היה מנומש בהרות-זהב. מפינת התא שילחה אלינו חיוך מתוק; קוצות מגולגלות נטפו לה על לחייה בפשטות מעושה.

ביציאתה בקומה שמתחתנו סייעה זיוה בקופסות ואני נשאתי את המלתחה. מעומק המסדרון ביצבץ לא-צפוי נערה-בית הכושי. ניצב ולא נע, משגיח. בקידות-ראש החליקה הנערה עם צרורותיה. הכושי הסיר כובע-שרד ובירך גם אותנו לשלום. היינו מיודעים לו בגלל המעשה שהיה במעלית.

חמש-עשרה קומות היו לבית, ושתי בנותינו התחילו מפליגות רצוא ושוב מאולם המבוא עד דלתנו, והלאה עד סוף דרכה של המעלית. היינו זרים, חששנו מפני מראה-עינים, אך הנערה-הכושי חייך להן דרך עידוד וגילה להן את סוד הכפתורים. בהשגחתו כבשו את המעלית והיו עולות ויורדות עם הדיירים בין הקומות.

מאנשי-הבית לא ידענו איש חוץ מן הנערה והכושי. הדיירים שחזרו מנאות-שדה הסתגרו אחר דלתותיהם. המסדרונות היו שקטים כאולמות ריקים. אולי העונה גרמה. למטה ברחוב לא הורגש

כלום, אבל בגובה חלונותינו, מעל הרבה גגות ואנטנות, עמד אויר תשרי הלבן, לא ענן ולא ערפל, רק אוויר מרוכך מלבין.

במבוא הבית עיכב אותנו הנער הכושי. כנראה היה מצפה לנו שכן נוהר והציץ לאולם הריק; ובחגיגות מנומסת שבין חנופה לשררה, בלחישת הברות מארכות-מזומרות, הרעיף באזנינו:

"בהחלט אסור להרשות לילדות קטנות דברים עם הנערה, שמה מיימי. יכול אני לומר לכם רק זאת: מיימי לא מתאימה למשפחה טובה". ליכסן עין לזיווה וראה שאינה מתפעלת. "לבדה בדירה יקרה אבל לא לבד — כלל לא. זה לא נאה, אתם יודעים, הדיירים בבית הזה הם משפחות טובות. יש לנו נסיון, ומשפחה טובה אנחנו מכירים במבט ראשון", החליק ברווח שביני לאשתי. והניח לנו להביט בו. כושי גדול לא צעיר אך בוודאי לא זקן, שעדיין קוראים לו נער. עיניו גדולות ומבטן רחב. נמנע מזיווה ופנה אלי: "הדיירים אצלנו, אתה יודע, לא יתערבו אם אין זה מעניינם. הם חושבים, שזה רק ענייני שלי. כשרואים גברים זרים מבקרים בבית, ויש גבירות וילדים בבית, אמנם לא אומרים כלום, לא מתערבים, רק הגבירות שיוצאות ב"בוקר טוב" כאילו באות לרמוז עלי, כאילו עלי כל האשמה. עכשיו, מה יעשה שמש זקן?" בצערו נחשפו חניכיו הורודים, כגיחוך לאיד.

"אסור לדבר עם זרים בחוץ או במעלית", שיננה זיוה לילדות. והוסיפה אזהרה: "אסור לקבל כלום משום איש. פה אמריקה, לא ישראל".

כרגיל, היינו פוגשים בנערה ומחליפים חיוכים. "מוזרה למדי", כך אמרה זיוה. אני לא ראיתי בה דבר מוזר, אולי משהו ילדותי. ונוי אינו גנאי לשום ילדה בעולם. אולי היינו מפקפקים בדברי הכושי אילולא השכנות, אותן גבירות אמריקניות המתגוררות בבית-מידות, החולפות בפנים זקופות, לא רואות נערה. גם היא אינה רואה שכנות; בטיפוף קל, חצוף, תעבור. אשתי שמה לב לזה והעירה את אזני. לא מצאתי להעיר את אזנה מה רואים האדונים השכנים כשהנערה חולפת על פניהם. כל אחד רואה מהרהורי לבו.

מכל דיירי הבית יחידות היו בנותינו שלא היה להן אלא מה שראו עיניהן במעלית. נערה מחייכת אליהן ומבטיה כחולים כציורי הנסיכות בספרונים המצויירים. כשהן לבדן בתא, בוודאי היא מצייצת להן באנגלית לא מובנת. הן מנסות אליה עברית, מצחקקות, מתפעלות מהקומה הדקה, מהשיער בגון העץ הממורט, מגודל העיניים הקרועות בפוץ עד גביניהן הגבוהים. לא ידענו הרבה על אותה ידידות סגורה בתא-המעלית.

בוקר אחד במעלית נצטופפה אלי הנערה במעיל גשם אלגנטי, בבושם טרי ובפנים מחייכות כאילו לא יצאה אלא לקראתי. גילי או התיק שבידי שיתקו מחשבות-שטות. במבוא נשתהתה, הכושי לא נראה. אחר גבי קצבו עקביים ולא הדביקו אותי אלא מעבר לקרן הרחוב, לבדי. דברי נימוסין, שאלה לשלום הילדות הנוסעות במעלית. "בבקשה אדון, אם מותר לשאול, אתם מאיוראל, לא-כן?" השמתי לי פנים מופתעות.

"ידעתי מהפנים שלכם", נהנתה מעצמה, אך נעם לי קולה וצחוקה.

שאנחנו מאיוראל — גילה לה הכושי. ובגיחוך מכוסה (תמים?) סיפרה כי הכושי חבר טוב שלה אף שלפעמים הוא חושף שיניו הלבנות ומשחק בגינונים. וגם הילדות המתוקות שבמעלית, הן חברות שלה, הן צוחקות אתה. פלטה מה שעלה על לשונה. על איוראל שמעה כי ארץ טובה היא, ולכן יש אנשים שעוקרים לשם. למה זה אנחנו עקרנו משם לכאן?

מחיתי בתוקף מופרנו. "לא, לא! באנו לשנה אחת. אני מורה באוניברסיטה". מעמדי לא עשה עליה רושם, אלא, רצתה לדעת, האם נכון שהארץ שלנו באמת טובה כל-כך.

היא לא הקשיבה. כל הדרך לתחנת-התחתית נתחייכתי מאלי, פיטפטי כמוה בסיגנונה הקל. זרים אינם סחים סתם ברחוב באמריקה, הרי שאנו ידידים. נתנה לי יד דקה, עצבנית, וחלפה לה רהוטות. גופה הפליא לעשות בלכתה. השפלתי עיני מצער סתום. הכביש היה מנומר בעלי שלכת מצבע האדמה. רשרוש העלים בקע כקול האדמה שמתחת לכביש. יש קול לאדמה, אני יודע. מה שנאתי לרדת לתחתית, לנסוע במנהרה ולבוא לאותה האוניברסיטה הגדולה. ברחובות העומדים בשלכת לא הייתי זר כל-כך.

רוב היום באוניברסיטה עובר עלי במדור לעברית וליהדות. זהו אולם גדוש אצטבאות, אפרורי משהו, אוויר צרוד כמו יום מעונן. שולחנותיו מרובים מדי. קצת סטודנטים לבושי חליפות, אחדים חבושי כיפות, וכן כוהנים במלבושם השחור וצוארונם הלבן, וריות גדול ביניהם. לעתים ישאלוני בלחישה גרויה לפירוש המלים. עיניהם נעוצות בפי ושפתותיהם נעות אחרי במין דבקות מופרזה. אכן, העברית היא כאן כמין לחש השבעה. פלא על פלא, כמרים כפופים על דף גמרא.

בינתיים הנחתי את רשימותי. אני מתבטל כאורח, מעיין להנאתי במנדלי, ברנר וגנסין, וכמובן ביאליק. בלי-משים נסחפתי בקריאה נלהבת, כמו הילד שהייתי לפנים. טעם דק, לא מחזור כל-צרכו, שלא טעמתי עד כאן, אני טועם בקריאה החדשה.

אברך אחד מבוגר, בכובע וזקן ומעיל ארוך, נטפל אלי לאחרונה. בכל פעם הוא מפסיקני בעניין כלשהו כאילו כל כוונתו לדרוש קרבתי. כובש לו מקום מעבר לשולחן מנגדי, והנה לפתע הוא מעל ספרי, גחון אל פני, מצח גבוה מחורר כיריעת בד וזקן חום משני צדדיו, ולחש עברי אל תוך אפי "תרשני בטובך, אדוני". וכשהוא חש לבסוף בשתיקתי הוא מפטיר בחיוך לא-נעלב "רצונו של אדם כבודו, אדוני... אשתוק גם אני".

ופתאום השעה מאוחרת ואני נזכר וקופץ ממקומי. בעצם אינני אמור ללכת לשום מקום. בחוץ מהומה של בין-ערביים. אמריקנים במעילים ואדרות וכובעים אפורים יורדים בסך אל תחנות התחתית. ואני, ההולך, חש כביכול את האנגלית הבוקעת מגולגלותיהם וממלאה את החלל שברחוב, ומחשבתי העברית צפה כבועה באוויר הגדול. עז מנצנץ הערב. שעתו של כרך היא ערב. אפילו ברוח הנופלת מכרכובי הגגות מלמעלה, אפילו בתוך הדלף, והשלג.

ערב אחד בשובי מצאתי את מיימי אצל אשתי. היו קרובות זו לזו על הספה, והיו נרגשות; ואני הייתי מיותר. "שב, שב" — הזמינוני שתיהן. כאורח. זיוה נשענה דרוכה, קשובה, והנערה, בהסבה על המסעד לא חדלה מלהגות בהתפעלות:

"הם מאיזראל ואמרת לי שאפשר להיכנס בלי גינונים. גם הילדות שלהם צוחקות. ורציתי לראות אותן. מישהו, אולי הכושי, סיפר לי על איזראל. זוהי ארץ טובה, אמר. הנה אצל איזראלים אפשר לספר ולצחוק, לא כמו באמריקה שלנו. הגידו לי בבקשה, איפה היא בעצם איזראל?"

אלא שלא המתינה לתשובה והתחילה מספרת בדיירי הבית. זיוה רמזה לי בעיניה ולא נרמזתי. ספל הקפה שימש מסתור ומעליו הסתכלתי בפני הנערה. קולה לא נפגם מדיבורה המחוספס:

כל דיירי הבית הזה אנשים רעים הם, רק הכושי טוב ומעמיד פני רע. הו, היא יכולה לספר לנו כל הערב וכל הלילה, אך כבר מאוחר בשבילה. בפעם הבאה. לילה טוב, יקרים. לילה טוב, מתוקים. לילה טוב.

היא עמדה והציצה אל חדר-הילדות. הן חייכו אליה מאושרות, אילמות. ליווינו אותה כאורח נכבד עד מעבר לדלת.

לא יצא זמן רב, וחזרה. שעותיה לא היו קבועות: סרה בצהריים, בערב, בכל שעה, כאורחת רצויה שאינה חוששת להטריח. שוהה קצרות ומשאירה מתנות קטנות לילדות. בחוץ, כשנראתה לבדה, היתה עומדת לדבר עם זיוה לעיני כל. זיוה מצאה בה חן, אלא שלא דיברה בזאת. לעומת זה התחילה זיוה בהרהורים על דרכי אמריקה. אילמלא המעלית — היא אומרת — מי בכלל היה יודע שיש שכנים בבית הזה.

פעם עמדה מיימי והזמינה אותנו אצלה, בהיסוס, שכן הדירה איננה מסודרת כל-צורכה. והסמיקה. הסומק יפה היה לה, כאדמומית לתפוח. "אבל אין-דבר, יקרים, תיכנסו אצלי בשעה מתאימה. תיכנסו, בבקשה, בשעה מתאימה".

לא נודעו לנו פרטי כל המעשים. נודע, במאוחר, שמיימי התחילה משתבחת בישראלים ובישראל לפני כל מוקיריה ומיודעיה, ובייחוד לפני הנער הכושי. שכנים התחילו מרגנים אחרינו; זיוה התחילה נוהגת בה חביבות מסוייגת. ועוד דבר נודע לנו. כשחוזרות בנותינו מבית-הספר מעכבת אותן מיימי ברחבת-התנויות שלפני מבוא הבית, באוויר הקר של ראשית חורף; אגב מציצת ממתקים הן מצייצות להן כל השלוש יחדיו.

"לא טוב, אדון", השיח לי דאגתו "הנער" הכושי. "זה לא טוב, אדון, שמיימי מנשקת לילדות על הפנים. מיימי מנשקת הרבה גברים על הפנים", ולשונו הורודה נתהפכה בשרית ולחה בין שפתיו השחורות. "אבל תיכנס אתה אצל מיימי, אדון. תיכנס בשעה מתאימה ולא תצטער. מעיד אני מן הנסיון, ואיני אומר זאת אלא כידיד הדרוש טובתך. אדם הוא רק אדם, שחור או לבן". מסמוך מאוד זרח עלי באותה עוויה ילדותית שבין גברים לגברים. מראי ציגן את דעתו. בנימוס מופלג אחז את הדלת לפני.

לאשתי לא סיפרתי, מאליה עמדה על מה שעמדה. הרחיקה את הבנות מהרחוב. אין משוטטים בין הקומות במעלית! אין אוכלים ממתקים בכלל! כשחוזרים, לעלות הביתה מיד! — הבנות מצאו במבטי אישור לדברי האם.

אבל מיימי אינה חשה במה שאינה רוצה לחוש. זיוה אינה נועלת דלת בפני בני-אדם. באה הנערה, נראה שגם זיוה שמחה עליה.

"איפה את עובדת מיימי?" שאלה זיוה. פניה לא זעו.

"אני... סטודנטית. הייתי... למדתי בקולג'... לא כל-כך הרבה", ונצטחקה לזכרון הדברים. "משפחתי במערב התיכון שלחה אותי ללמוד. מה שלומדים לא אהבתי במיוחד".

"או מה, בכל-זאת?" שאלת-תם של זיוה. זיוה ירבה כמו מטרונה, וזה הרגיו אותי.

"כשיהיה לי כסף, אני חושבת, אני אסע. אולי אטוס, כמו תיירת. כי באמריקה שלנו", הגתה בנימה פילוסופית "האנשים כבר אין בהם ידידות. הם מחייכים אליך תמיד, אבל אין ידידות. תיירים מכבדים בכל מקום. אתם יודעים, קודם כל אסע לאיזראל". לא הגבנו. היא קרצה לנו מתוך אימון מוזר. "אבל בינתיים, למה לא תיכנסו אצלי? בבקשה, תיכנסו, בשעה מתאימה".

אך מעולם לא הועידה לנו שעה מתאימה. פעם נכנסו הבנות אצלה על-דעתן, מיד החזירה אותן במין חשש מופרז. אבל כבדרך-אגב נצטרפנו לחבורה אחת ומן-הצד, עמנו, בובי הכושי. כשעוברת מיימי, מיד בובי זוקף אזניו השחורות ככלב שמירה. עתה התחיל מאותת לי בכף ידו. הוא מצפה למשהו ממני. בשעת-כושר הוא עומד ופוחח אתי בדברים המסורים ללבו של כושי:

עשרים שנה היה נער המעלית, דברים נאים יש בפיו על מלאכתו. כששוקעת המעלית בתנועת-אניה סולדים הקרביים וריק מבפנים. "זהו מוסר-השכל אמריקני", אומר בובי "להזכיר לבני-אדם

את הירידה מטה". לשובב־נפשו היה מכנה לתא־המעלית בהברה אידישאית "חברה קדישא"; באור הצהוב שבפתח האוטומאטי מזמר היה חרישית בוקר וערב:

רבתי, נכנסים לארון המתים
ועולים ויורדים, ויורדים ועולים
ויוצאים רבתי לארצות החיים
ושבים, רבתי, לארון המתים.

רק עם בובי ידידנו הייתי משוחח על מיימי. תמה היה עלי — מתוך אהדה לתוגת־לב־גבר. רָאָה את מיימי, היה אומר לי, באור פשוט יותר. הוא, ככּוּשִׁי, רואה את הנשים רק כנשים. מהו עיקר חינוך — שמתחת לשטח המפורכס מבצבץ הטבע הראשון, שהוא אחד אצל לבנים ושחורים.

לילה אחד צעקו במדרגות. אחר הלמו בדלתנו. במסדרון רעדה הנערה בכּוּתְנָתָה. אורח מתפרע אצלה, ובובי איננו הלילה. בבקשה לא לקרוא למשטרה, שלא יבואו שוטרים, לא שוטרים — צפצפה כתינוקת מבוהלת.

באגרופים קפוצים, דרוך לקרב, השתי צעיר יותר. אבל האורח שלה — בחור אמריקני דק ומגודל־שיער, התנווד והואיל להסתלק בלי צעקות. זיוה עמדה בדלת, חלוק הלילה אסוף על חזה באגרוף. "את מתוקה מא'אם" גימגם הבחור לתוך פניה, "מתי לבוא אצלך, מא'אם?" ליויתי אותו למעלית. "אל תשוב", הצרדתי קולי. במראָה שבדופן המעלית נראיתי לרגע במעיל הבית שעל הפיג'מה שלי.

"אתה נפלא", המתה עלי מיימי המיה מדגדגת, "יותר טוב מבובי אתה, באמת!" דאגתי שתיכנס לדירתה. "חבל שאינך לבד", לחשה לי בגילוי־לב מפעים, "אם תרצה להישאר אצלי, אני אוהבת לתת תודה". למחר סופר בסוד לכל יודעיה, איך הישראלי שתק והכל היה בסדר. בובי פגע בי במסדרון בפנים חמורות. גשמתתי מדברים.

"אני חושבת שעלינו לעקור לבית אחר", אמרה זיוה. אך היא לא נתכוונה לכך באמת, ובובי הוא ידידנו הטוב, ככל שחמורות פניו. באו ערבי חורף ארוכים. מיימי שבה לבקרני, נחפזת כדרכה, פניה סמוקים מן הצינה, שוהה רגע לספר בדבר של מה־בכך, וצוחקת לילדות ב"לילה טוב".

גשמים אפורים ושלגים. אווירה של גלות, של הספרות העברית החדשה. יש שאני, המרבה לשבת, יוצא בלי סיבה ומפליג בשדירות המפורסמות. הולך מצד זה וחוזר מהצד האחר כמי שמבקש לקנות דבר שלעולם לא יקנה. בפארק הלבן פגשתי אדם מהלך, כפותיו בכיסי אדרתו, פניו קפואות ויפות. גנסינ! פסעתי אחריו. הוא התרחק בין שלדי העצים. כך שיוויתי אותו תמיד. משחק זה מצא חן בעיני. אמרתי לחפש גם את ברנר ופניתי ל"איסט סייד". היו שם הרבה יהודים בעלי זקנים ועינים חמורות. לבסוף מצאתי רוקח, זקנקן ומשקפיי־מצבט ועניבת־פרפר, צופה מבעד לזוג־גית חנותו בשטח הקר. "מנדלי!" אמרתי כלפיו. מנדלי גיחך בשפתיו. החסרת משוגעים ניו־יורק. באוניברסיטה קניתי לי חבר, זה האברך המזוקן במעיל הארוך ובכיפה. בתחילה נטפל אלי, ודחיתיו. העברית זרה, חיתוך־דיבור מצוחצח ומעוגל, בהברה האנגלית. כשהורגלתי בו, מצאתיו יודע לשון ויודע ספר, ולהוט לדבר עברית.

מנהג יש בידו, סיפר לי. נמצא לו מי שמחזיק ספר עברי — מיד יקשור עמו שיחה עברית; ברכבת או בחנות, בפארק או בספרייה, לא איכפת לו. ילדות היא, גסות היא, או עזות־פנים, אין הוא מכחיש. יצר הוא.

בראשונה, סיפר, היה תמה עלי. נראיתי לו כמי שאינו בן-ברית, והנה שוקד אני על כתבים עבריים ומעלעל בספריי-קודש בגילוי-ראש. כשפנה אלי בדברים בפעם הראשונה השיבותי אנגלית, תריס בפני טרחנות. אבל כשמעני מבאר עברית לסטודנטים נדחק ואחו בכתפי, דיבר לתוך פני. כך היה הרגלו, לאחוז באדם בשעת דיבורו. שמו היה יצחק קריגר וקראתי לו דרך צחוק רבי יצחק.

על כרחי נתיידדנו. הייתי מפקיר לו שעה או שתיים עד שאצא לשוטט. יחסו אלי היה מסויג, מעין קירבה מעורבת בחשש. פניו בהירות, גרומות, ועיניו חומות וקשות. שפתיו מלאות ומאדימות וממתיקות חיוכים מבעד לשפם ווקן חומים. ידיו מאופרות תמיד מן הספרים. קולו היה כבוש ונעים. גם כשהיה זועם, זעמו ברוך. את כובעו העגול היה מניח על השולחן, ליד ספריו.

כיון שנתיידדנו, הרביתי לשמעו, ולעתים — שלא בטובתי. דבריו היו מרובים ותמיד בנימוס מופלג. מדבריו למדתי שביתו בעיירה נידחת שבמערב-התיכון, ולניו-יורק בא ללמוד בישיבה. כבדרך אגב נרשם לאוניברסיטה, אלא שהאוניברסיטה מזולזלת בעיניו, הבלים, ביטול תורה. לכשיקבל סמיכה ותואר אקדמי ישוב מערבה, לשמש ברבנות באחת הקהילות שם. כי התורה ואמריקה — היה אומר — הן תרתי דסתרי. אמריקה עומדת על המעשה לשם "תכלית" והתורה עומדת על המעשה לשמו, מכאן שלעולם אין היהודי אמריקני גמור, שורת ההגיון מחייבת. לפיכך, כשאדם גומר בלבו לשמש ברבנות, גורמות הנסיבות עיכובים גדולים. אין לך דבר בעולם שאין כנגדו גורמים מעכבים. אלא לפי שעה הניח את אשתו במערב התיכון והריהו מתגורר בכרוקלין שהיא היא ירושלים-דאמריקה.

בצהריים, כשהייתי יוצא לשוטט, יש שהיה נלווה אלי.

עברנו את הכיכר. היתה שמש חדשה של אשליית-אביב, בין השלגים.

רבי יצחק נדחק אל שיחי המשוכה ונחפו ועבר. ידעתי למה ובכל-זאת שאלתי. פניו הסמיקו. סטודנטיות בחצאיות-מיני חילצו איברים יפים לאור השמש. פרצתי בצחוק פרוע של צבר. גזיות קטנות — הסב עיניו בלחישת בהולה — להוטות אחר אברך שכמותו. בזקנו ובכובעו ובמעילו טועים בו כאחד המופקרים. נערות הנטפלות בחיוכים, בחיבה... עצם נוכחותן קשה עליו. אחר שתק, סר ממני וחזר אל הספריה.

יש ימים שרוחו רוממה. נצמד אל האצטבאות הוא מעיין במעומד, מפיק סביבו רחש מזור המרגיז את עצבי. "ארכיטיפוס", הייתי אומר לעצמי, דורו של ביאליק הצעיר. כך ראיתו, באור שאול, אורה של הספרות העברית שקראתי.

כשהפציר בי, ישבנו יחד ללמוד גמרא. חבשתי כיפה מעוכה שהושיט לי. ניסיתי להתנועע כמותו. לרגעים ניסיתי להיות הוא. דבר אחד חרה לי, זה דיבורו על מדינת ישראל. האדם הישראלי כתופעה, כסוג חדש של יהודי, תמוה בעיניו וכמעט מופרך מעיקרו. הייתי מטיח דברים כלפיו, עובדות ידועות, על ראשוני החלוצים, שכבשו את עצמם ואת העמק, ואנו נולדנו בו. הדברים לא נגעו אל לבו. צרב בי עלבון.

"עד אחרית הימים", אמר בשלווה גמורה "לא אעלה לארץ הקודש".

שלוותו הרגזתני שבעתיים. מחלתי לו על כל הטובות.

"בבוא היום", הפטיר באותה שלוה, "אטבול ואקריב קרבן חטאת".

"מה?"

"כדי לכפר".

לא עצרתי בי, אין שליטה כנגד הלעג. "חבל, בארץ הבהמות ביוקר רב".

ביד שלוחה השתיקני, שלא אנבל פי. פניו סמוקים, לשונו סדורה ונקיה. קרבנות כהלכתם ייקרבו

על המזבח, דם ייזרק, יבתרו וישרפו ויקטירו, כדרך שמתפללים בכל עת תמיד על החזרת העבודה. ידו חתכה באוויר וצמא חילחל בשפתיו המלאות שמתחת לזקן.

"שתוק! על חטאיך שלך תכפר בלי בהמות". פתאום שנאתיו. רציתי להעליבו. צחקתי לו בפניו. צחקתי ולא היה צחוק בצחוקי. הוא לא נעלב. אני נעלבתי. פניו התומות בוקנו, לא הוציא מלת גנאי מפיו. עמד על רגליו, לעיני הסטודנטים הסקרנים, עיקש ונואש, גבוה יותר משנראה בדרך כלל. מסומר הייתי למקומי. הוא ניצחני. עד מוות חרה לי.

בכיכר המושלגת הפריחה הרוח פקעים כפריחת הסביון בעמק. הרחובות היו דמומים ובני-אדם דשדשו בשלג. אין שלג בעמק, אך השלג לא היה זר לנו, בתוך הזכרונות היה שלג. האויר הצנון קירר דעתי. בתוך מעילי הסגור, לאט-לאט, מבוסס בשלג בכבודות, הייתי כאחד מאבותי. בלתי הקפואות כאילו צמח זקן.

מידה יפה אני מוצא ברבי יצחק: אין הוא גוקם ונוטר. אני מטיח דברים מרים כנגדו — כנגד מקומות תורפה שבו. הופך אני בספרים קדושים ומלקט טענות לשלח בו חיצים מורעלים. והוא מבוצר כנגדי, בלתי חדיר, מגיד אמיתו ומכחיש שקרי. בלהט הפולמוס הוא תופש ידי ומלפפה בחמימות בשתי כפותיו. אני שוכח מה רציתי לומר, פוטרו בלגלוג סתמי. והוא נלוח אלי לשוטט בעיר, כאילו לא היה דבר.

החלטתי לעבור את העיר ברגלי. ראשית האביב, שעות היום חמות, אנו מזיעים בבגדי החורף הכבדים. מורד העיר המזרחית. אור מפוייח בגובה הגגות השחורים כעשן עומד. סינים וכושים אפילו אינם משתוממים על שני הבחורים המשונים, העוברים ברחובותיהם המזוהמים וקוראים שלטים שכהו באותיות מרובעות. אבל עלי למהר, להספיק. האברך מנפנף בכובעו על פניו המרוככות מזיעה. הרגליים כואבות. מרוב מראות אין רואים עוד. מהו שחוששים להחמיץ. כל רגע, בכל מקום, הכרך, כל עיקרו שמצפים לו תמיד בחרדה קלה, נעלם מעבר לפינות עיוורות, מסתתר צפוי להתגלות, אם נוסף לחפשו, בהתגלות מפתיעה, אחרת, שונה מן הרחובות הללו, כמו המראות האחרים בהרים מול העמק, בשעת שקיעה.

אני אץ למרכז העיר. האברך נושם ונושף אחרי. אך הן אפשר לעמוד ולהביט. אני עומד ומביט. מהו שאני רוצה — זאת רוצה האברך לדעת. מה אני רוצה — זאת רוצה גם אני לדעת.

בערב שוב מצאתי את מיימי עם זיוה. הילדות כבר שכבו. ההסקה לוחטת מדי לעונה זו. זיוה שותקת ועצבנותה ניכרת באצבעותיה, בסיגריותיה.

"מה יש?" שאלתי עברית. "לא כלום", הפטירה כלאחר-ידי. "זו מבקשת להישאר פה. מישהו עומד לבקרה והיא מפתח, והיא תשב עד שיסתלק".

ערב ארוך. זה כבר אין אנו משגיחים בפטפוטיה המבעבעים מדי רגע. זיוה מפקת עד שנראות הסתימות שבשיניה.

"בבקשה, שמעו בבקשה", הטרידה בחיך מודאג, וגוללה מעשה במכר שלה, סטודנט. כשפרשה מן הקולג' פגשה בו במסעדה שעבדה בה. כאן חדלתי להקשיב. אבל בתוך המעשה נחרגשה על-לא-דבר, דחתה את הקפה וביקשה ברנדי. אין משקאות בדירתנו. הו לא, בבקשה, היא מוכרחה עכשיו, ולדירתה אי אפשר לגשת, אחיה שם. חששנו שתפרץ ביבבת. זיוה רמזה לי, וכתמיד לא נרמותי. עמדה בשתיקה פוגעת והביאה את בקבוק היין המתוק השמור עמנו לשבתות. מיימי הריחה ועיקמה חוטמה, עקימת נאה כל-כך! מכוס של תה שתתה יין ישראלי.

או, יקירים! נתעודדה בצחוק מעיק. שמעו! זה משהו לאיזרואלים! איך ברחוב היה קר והיא הכניסה ידה לשרוולו ודיגדגה אותו. הוא היה קצת ביישן, עדין, והיא רק רצתה שהיה שמת; ומה שעשתה, מה עשתה, אי... אי... נתנה יבבה דקה.

"מה עכשיו?" זעה זיווה בכעס. קירבה למיימי עוד מן היין. בגמיעות גדולות שתתה ונראה שנרגעה, אלא שנתקע בדעתה לספר ולא הניחה עד ששמענו איך בבית הזה, המלא משפחות טובות, נפל עליה אז צחוק נורא. ולא הניחה לבחור לגשת. נתכססה בחלוק והדליקה אור וגם צחקה וגם בכתה כי "אני הרי יודעת, בודאי שיודעת, הוא בגופו יהודי והוא מתבייש, וזה המצחיק, שיהודים מתביישים בעירום, ואני צוחקת כשמתביישים... והוא היה בחור טוב, עצוב קצת. אי... אי..."

פני זיווה נחמצו. מיימי נבהלה ונשתתקה. השתה פתחה פתח למראות אחרים. נאחזתי במבטי בזיווה, כתפיה מושפלות ועיניה מוצלות. האם היא בושה בי.

"די!" אמרה עברית וקמה.

מיימי ניגבה פניה וביקשה להישאר על הספה. היא יכולה לישון בישיבה. היא מפחדת מאחיה הטוב. היא תבכה ועיניה יתנפחו.

זיווה שתקה.

מיימי התחננה, שלפחות ילוו אותה לדירתה, לראות שאין איש. במסדרון הבהלנו את הכושי. בטעות קפץ לעומתנו, ונרתע. מיימי אחזה בזרועי בצפרניים חדות. באחת נפתחה דלת.

"תגיד לו שמאוחר. תגיד לו שיילך", ניסתה להסתתר אחר גבי. הצל שבפתח שתק כאחד מאורחי-הלילה שלה. מיימי ברחה במדרגות אל זיווה. הכושי רץ אחריה. באפלולית, פנים מול פני, כאחים טובים, שוב, האברך ואני.

"ייכנס אדוני, ייכנס, יישב נא", נטל אותי בזרועי והושבני. טוב שלא הזכיר את אחותו. הניח לזמן לעבור, זקנו נח על חזהו בשלווה עתיקה. אחר-כך עמד והציע לי לשותות משהו. סירבתי. האומנם נדרש לו להתנצל לפני. בלילות בדרך-כלל הוא לומד, התחיל מספר. הלימוד מגרש תנומה. שינה יתירה, כידוע, בלוי הזמן לריק היא. כשמעינים בלילה מתגדלות המחשבות ומתעוררות, הקושיות מתבהרות, זמן הסכנה חולף ושבה המנוחה הנכונה...

שטות נפלה מפי: "אדם כמוך, למה הוא פורש מאשתו לעונה ארוכה, להיות שרוי בחטא, אם אינני טועה". מודה אני, שטות כזו אינה נקיה מזדון. עכשיו — חשבתי — ראוי לי להסתלק. די לו ודי לי. מה הוא צריך לי במקום הזה בשעה הזו? עמדתי ללכת. הוא אחז בידי כהרגלו באחיזה רכה, עזה, ובנעימה שווה, מתונה, פתח ממקום אחר והיה מדבר, ועיניו לטושות משום המנורה האחת שניצבה על השולחן שבינינו:

בייחוד בלילות הסכנה גוברת. ספקות מנקרים, הרהורים רעים חוזרים מאליהם. בשעות כאלה אוכד הבטחון — ליחש בלהט רך; בשעות כאלה קמים ממעמקים ונודדים פרישות, ולהרחיק ללכת, ולגלות למקום תורה ולהתחזק שם, כי כשלעצמך מה אתה, כי אין כוח להיות תמים כפשטם של הדברים, ובלי מידת הבטחון מה עושים? אז כופים על הנפש קגאות קשה כברזל, ובכך אדם יודע ומודיע, לפחות לעצמו, שהוא חזק באמונתו...

עייף, בלא-איכפת, שוב לא שמעתי אלא את קולו הרך. שקוע לאחור, מחוץ למעגל האור, התרווחתי בנוחות מופרזה. ריח הדירה היה קרוב ומוכר, ריח תמרוקיה וריח בשרה של הנערה וריח סיגריותיה. אחר הבינותי שהוא מדבר בי:

אדם ישראלי כמוני, מצוי ממילא בדרך הקצרה. ברצונו הוא בא לאמריקה, ברצונו הוא חוזר אל הארץ. הרצון קל הוא. ואולי אדם שכמותו נשאר תמיד. ממתין תמיד. בתור הוראת שעה תמיד.

זו דרך ארוכה, אך יש לה תכלית. אפילו שטופים בחטאי העולם הזה, עדיין מצפים יום יום לבוא מועד, להיטהר על אדמה טהורה ולהקריב קרבן טהור לכפר על כל חטאינו...
 "לילה טוב", נתאמצתי ועמדתי ודחיתי את ידו השלוחה לזרועי.

עיניו החומות כאדמה קיבצו תוגה שקטה, חפה מטעם זר, וטעמה אולי פשוט מעיקרו: אולי הדירה הזאת, הכרך הזה, עצם הממש הזה, שלעולם אינו מה שרוצים שיהיה. עייף הייתי מלחשוב מה עוד.

הוא נשאר במקומו, לבדו, בדירה הריקה, באור המעומעם לזרוע אשליות, ממתין לאחתו שתבוא.

סוף הדברים מהיר מתחילתם. זיוה אורות את הפצינו באותם ארגזים שהובאו בהם. דיירי הבית החולפים על פנינו, כשם שלא השגיחו בבוואנו אינם משגיחים בצאתנו. גם מימי מדירה עצמה מלבקר אצלנו. מאמינים אנו כי אין בלבה עלינו; הלוא באולם-הכניסה היא מחווה לנו ראשה בשמחה רבה. אלא שהאביב חולף והיא חשה לצאת, זקופה על עקביה, אל השדרות הפורחות.

בובי לבדו שומר אמונים. מרגשי ידידות לנו בא לסייע, נטל וטלטל את החבילות הארוות לקומת המרתף. תקעתי שטר לכפו, הצהובה מבפנים ושחורה מבחוץ. הוא חיך עלי בחניכיו הורודים חיך בלי-קול, הדומה לגיחוך לאיד. באמריקה, אמר לי, עולים ויורדים, יורדים ועולים, וכדי לעלות ולרדת נחוץ הוא, הנער. טפחתי על כתפו. ידיד טוב, בובי. ועדיין מבטיו חוקרים את פני.

חדלתי לשבת בספריה ולשוטט בעיר. אך האברך ידידי ביקשני ומצאני עובר בפארק. הרי זו פרידה, אמרתי בלבי; כך היא פרידה לעולם. ראיתי בו שנרגש היה, ידיו גלגלו בכובעו.
 "בכל-זאת, תבוא אלינו לקיים מצוות התלויות בארץ", הזמנתי, בהרחבה, כבעל-הבית.
 צחוק מריר עטף את שפתיו המבצבצות מבין זקנו ושפמו. עד הרגע האחרון לא הניח מקיטרוגו:

"הארץ, היינו המדינה שלכם, אין המצוות תלויות בה". המתיק בפיו לשון מדוקדקת, ונתלהב והלך. "בארץ הקודש, בעוונותינו, אין קודש. אין ממתנים עוד, אין מיחלים" (דברים ששמעתי מפיו פעמים לאין-ספור, אך בפרידה סלחתי לו). "רק בגולה, בציפיה אין-קץ, בגעגועים, בתפילה, עדיין שומרים את קדושת הארץ, הקדושה הראשונה, הקדושה כנתינתה. כי גם אם יתמהמה — מצפים".

זכרתי בפרידה דבר שאמר לי בימים הראשונים: הוא, האברך, אינו שואל לנפשו דבר. רק שבתו בבית-השם כל הימים. אז יתפלל תפילה חדשה. עד כה חוטא הוא בלשונו, תפילתו נעצרת על שפתיו, השמיים שמי בצורת, הסתר-פנים. כי בשרו הסוגר על לבו, כבשר כל היהודים שבמערב התיכון, בריא מאוד...

אבל אנחנו שבים הביתה. כבר האניה עוגנת בנמל. בערב, בלי אמתלה, יצאתי. חזרתי ומדדתי את הרחוב שלנו. למטה מן הגגות שט חיורון הערב, צנח במנהרה אל תחת-התחתית. אולי רק דימיתי לראות נערה יורדת. לאן אמרתי לנסוע עכשיו? היה חם במנהרה ודחוס, כובד האדמה מלמעלה, כובד כל האדמה מתחת. אור צהוב, הכול צהובי-פנים, סגורים בתליפותיהם, צופים סתמית לעומק הניקבה השחורה. אף אני חיפשתי ברציף. ונרתעתי. זעקת-ברזל מבטן האדמה. הבל חרוך נושב. באחת מלאה הניקבה עיניים. צרימת הבלימה נקטעת בצלצול-מתכת קצר, רגוע, כפעמון של שזון. מפינת הקרון המצופף היבהב לעיני ראש-זהב. נשפך כמו דבש מרוח ומגטף. הדמיון מנחש את השאר.

בתוך בריות נואשות לצאת. מה עייף הייתי במעלה המדרגות. מנגד, באור-לילך מול כותל מזוגג, כבתמונת ילדים על רקע יער כחול — נשענת בצידוד קל על עקב ורגל שניה רפויה ורכה, הנערה הוהובת. איני קורא לה מיימי, רק הנערה הוהובת. המתינה שאגש. השמתי לי פנים ועברתי.

“אדון, בבקשה, אדון!”

למה עכשיו בנימוסין. לשוני נתהפכה, וטוב שדיברה היא :

“הילדות אומרות, נוסעים הביתה”, התחילה בהיסוס מוזר, “זה טוב, אני אומרת, הם נוסעים —

אולי אסע גם אני. יש שם באיזראל מקום גם לנערה, לא-כן?”

מה היה לי לומר. גם מליצות שכחתי. היא אולי לא ציפתה שאומר דבר. הביטה לתוך עיני. מקרוב נשמתי את ריחה.

“שלום. ולהתראות”, זה מה שאמרת. חשתי אותה אחר גבי בערב המנצנץ, בצל הקירות הגבוהים.

אבל אנחנו שבים הביתה. אם נזכור, מה נזכור ? אפילו גורדי-השחקים לא גבוהים כפי שציפינו. בתמונות הצבעונין היו מרהיבים יותר. מעכשיו נתחיל לבנות את הזכרונות. “סוף-סוף”, אומרת זיוה.